

Kunnanvaltuustolle

TARKASTUSLAUTAKUNNAN ARVIOINTIKERTOMUS VUODELTA 2016

1. Tarkastuslautakunnan tehtävä, kokoonpano ja työskentely

Kuntalain 121 §:n mukaan tarkastuslautakunnan tehtävänä on:

- 1) valmistella valtuuston päätettävät hallinnon ja talouden tarkastusta koskevat asiat;
- 2) arvioida, ovatko valtuuston asettamat toiminnan ja talouden tavoitteet kunnassa ja kuntakonsernissa toteutuneet ja onko toiminta järjestetty tuloksellisella ja tarkoituksenmukaisella tavalla;
- 3) arvioida talouden tasapainotuksen toteutumista tilikaudella sekä voimassa olevan taloussuunnitelman riittävyttä, jos kunnan taseessa on kattamatonta alijäämää;
- 4) huolehtia kunnan ja sen tytäryhteisöjen tarkastuksen yhteensovittamisesta;
- 5) valvoa 84 §:ssä säädetyn sidonnaisuuksien ilmoittamisvelvollisuuden noudattamista ja saattaa ilmoitukset valtuustolle tiedoksi;
- 6) valmistella kunnanhallitukselle esitys tehtäviään koskeviksi hallintosäännön määräyksiksi sekä arvioinnin ja tarkastuksen talousarvioksi.

Toiminnallisten ja taloudellisten tavoitteiden arviointi edellyttää, että valtuusto on talousarviossa ja –suunnitelmassa asettanut kunnan ja kuntakonsernin tavoitteet ja kunnanhallitus on toimintakertomuksessa esittänyt selvityksen tavoitteiden toteutumisesta.

Lautakunnan tehtävänä on kiinnittää huomiota toiminnan, toimintatapojen sekä palvelujen järjestämisen tarkoituksenmukaisuuteen. Lisäksi tehtäviin kuuluu selvittää, tuleeko kunnan tilintarkastus asianmukaisesti suoritetuksi.

Tarkastuslautakunta laatii arviointisuunnitelman ja antaa valtuustolle kultakin vuodelta arviointikertomuksen, jossa esitetään arvioinnin tulokset.

Hallinnon ja talouden tarkastuksen järjestämistä varten kunnassa toimii valtuuston vuosille 2013 – 2016 asettama tarkastuslautakunta, johon kuuluvat:

Jäsen:	Henkilökohtainen varajäsen:
Mika Olkkola pj.	Pekka Siirilä
Marjo Haukilahti	Sulevi Isopahkala
Elina Kivelä vpj.	Piia Rautiainen
Veijo Porkola	Elisa Linnarinne

Nykyisen tarkastuslautakunnan toimikausi jatkuu 31.5.2017 asti eli päättyvän valtuustokauden loppuun.

Valtuustokaudella 2013 - 2016 kunnan tilintarkastusyhteisönä toimii BDO Auditor Oy ja sen nimeämänä vastuullisena tilintarkastajana JHTT Asko Vanhatupa.

Lautakunta kokoontui vuoden 2016 hallinnon ja talouden tarkastuksen sekä oman arviointityönsä järjestämiseksi 8 kertaa. Lautakunnan jäsenet perehtyivät arvioinnissaan toimielinten pöytäkirjoihin, tilintarkastajan raportteihin ja selvityksiin sekä tilinpäätökseen tilikaudelta 2016. Lisäksi tarkastuslautakunnan kokouksissa oli kuultavana kunnan viranhaltijoita, kunnanhallituksen ja lautakuntien puheenjohtajat. Lautakunta kävi keskustelua kunnan hallinnon ja taloudenhoidon ajankohtaisista asioista, tulevaisuuden näkymistä sekä sai selvitykset tulosalueiden toiminnallisten ja taloudellisten tavoitteiden toteutumisesta.

Tarkastuslautakunnan jäsenille on jaettu omat vastualueet, joiden pöytäkirjoja jäsenten tulee erityisesti seurata kuluvan kauden aikana ja raportoida siitä tarkastuslautakunnan muille jäsenille. Vastualueet ovat seuraavat:

Maaseutu- ja ympäristölautakunta	Mika Olkkola
Metsätoimikunta	Mika Olkkola
Sivistyslautakunta	Elina Kivelä
Vapaa-aikalautakunta	Marjo Haukilahti
Palkkatoimikunta	Veijo Porkola
Viemäriliikelaitoksen johtokunta	Veijo Porkola
Kunnanhallitus	kaikki jäsenet
Peruspalvelulautakunta (Jyta-alueen toiminta)	kaikki jäsenet

2. Edellisten vuosien arviointikertomusten johdosta tehtyjen toimenpiteiden arviointi

Investointien tarkempaan suunnitelmallisuuteen on tilikaudella kiinnitetty huomiota.

Investoinneista jäi toteutumatta nettona 373.893,73 (edellisvuonna jäi toteutumatta 663.773,89 euroa). Tilikaudelle 2016 oli investointeihin budjetoitu 641.000 euroa ja lisätalousarviossa 100.000 euroa.

Hallinto

Päätöksenteon osalta tarkastuslautakunta toteaa, että asiat on valmisteltu esityslistalle perusteellisemmin.

Henkilöstön työhyvinvointi ja jaksaminen

Taloudellisesti vaikeana ja haasteellisena aikana on erityisen tärkeää huomioida henkilöstön jaksaminen ja henkilöstön työhyvinvoinnista huolehtiminen.

Työhyvinvointiin on panostettu enemmän vuoden 2016 aikana. Henkilöstölle tehdyn mielipidekyselyn perusteella päätettiin järjestää kaksi kertaa vuodessa, keväällä ja syksyllä, tyky-päivät (työnantajan järjestämä tyky-toiminta talousarvioon varatulla määrärahalla). Lisäksi on perustettu Toholammin kunnan ja liikelaitosten sekä tytäryhtiöiden henkilökuntayhdistys ry, jonka tarkoituksena on luoda yhteishenkeä henkilökunnan keskuudessa ja edistää henkilökunnan viihtyvyyttä. Yhdistys järjestää jäsenilleen vapaa-ajan ulkoilu- ja liikuntatilaisuuksia sekä retkiä ym. tapahtumia ja aktiviteetteja.

3. Arvio valtuuston asettamien toiminnallisten ja taloudellisten tavoitteiden saavuttamisesta

3.1. Toimintakertomuksessa raportoitujen toiminnallisten ja taloudellisten tavoitteiden toteutuminen

Tarkastuslautakunnan arvion mukaan kunnanhallituksen laatimassa toimintakertomuksessa vuodelta 2016 on riittävät tiedot.

3.1.1. Painopistealueiden tavoitteiden toteutuminen

Tarkastuslautakunnan arviointityön painopistealueina vuonna 2016 olivat kunnan strategia ja sen toteutuminen, konsernivalvonta ja kuntakonsernin riskienhallinta, talouden tasapainottaminen, erikoissairaanhoidon toiminta ja Peruspalveluliikelaitos Jytan toiminta, sivistystoimi ja sen alaiset toiminnot, konserniin kuuluvien yhtiöiden toiminta valtuuston yhtiöille asettamien tavoitteiden näkökulmasta.

Lisäksi tarkastuslautakunta seurasi muidenkin toimielinten tavoitteiden toteutumista ja etupäässä talouden tasapainottamista.

Seuraavia viranhaltijoita kuultiin vuoden 2016 aikana oman tulosalueensa asioissa:
Hallinto-osasto; kunnanjohtaja ja hallintojohtaja.
Tekninen osasto; tekninen johtaja.
Sivistysosasto; sivistysjohtaja, liikunta- ja nuorisosihteeri, kulttuurisihteeri, kirjastonjohtaja.
Lomatoimen osasto; lomituspäälliköitä.
Toholammin Viemäriiikelaite; toimitusjohtaja.
Kunnan tytäryhtiöt Toholammin Energia Oy, Toholammin vuokratilat KOY ja Toholammin kehitys Oy; toimitusjohtajat.
Peruspalveluliikelaitos Jyta; tilaajaohjaaja ja taloussihteeri.

Osastopäälliköt ovat käyneet antamassa lautakunnalle tilinpäätöskatsaukset omalta hallinnonaltaan.

Tarkastuslautakunnan vuoden 2016 painopistealueiden tavoitteiden toteutuminen:

Kunnan strategia ja sen toteutuminen

Toholammin kuntastrategia vuosille 2016 – 2020 hyväksyttiin valtuustossa 18.4.2016.

Lampilaisen strategian tavoitteena on varmistaa itsenäisen kunnan elinkelpoisuus.

Strategian painopistepisteet ovat:

- tasapainoinen talous
- palveleva kunta
- aktiivinen elinkeinotoiminta
- osaava ja hyvinvoiva henkilöstö
- viihtyisä asuminen

Kunnan talouden tasapainottamisessa tulee kiinnittää erityistä huomiota menojen toimien sopeuttamisen taloudellisiin resursseihin. Verotulot ja valtionosuudet kattavat noin 73 % kunnan toimintakuluista.

Elinkeinoelämään on panostettu.

Henkilöstön koulutautumiseen ja hyvinvointiin on panostettu.

Soten ja maakuntauudistuksen myötä on tullut uusia haasteita kuntastrategian tavoitteiden toteuttamiseen. Erityisesti terveydenhuoltopalveluiden säilyttäminen Toholammilla olisi tärkeää.

Konsernivalvonta ja kuntakonsernin riskienhallinta

1.5.2015 voimaan tulleessa kuntalain uudistuksessa on kiinnitetty huomiota riskienhallintaan. Kunnat veloitetaan arvioimaan toimintaansa ja siihen liittyviä riskejä kunnassa ja kuntakonsernissa.

Kunnanjohtaja ja kunnanhallitus vastaavat kunnan sisäisestä valvonnasta ja konsernivalvonnasta.

Tarkastuslautakunta toteaa, että kunnanjohtaja on antanut kunnan ja kuntakonsernin riskienhallinnasta katsauksen lautakunnalle 2.12.2016.

Tarkastuslautakunnan käsityksen mukaan kunnassa ja kuntakonsernissa on tiedostettu olemassa olevat riskit. Riskikartoitusten tekeminen aloitettiin syksyllä 2014 osastoittain ja

ne valmistuivat tarkemmalla tasolla joulukuussa 2016. Myös tytäryhtiöt tekivät omat riskikartoitukset. Riskikartoituksensa tekivät lomatoimen osasto, sivistysosasto, Toholammin Viemäriiikelayos, Toholammin Energia Oy ja Toholammin vuokratalot KOY. Riskikartoitukset puuttuvat vielä hallinto-osastolta, tekniseltä osastolta ja Toke Oy:ltä.

Lautakunta toteaa, että riskit tulee tunnistaa ja saattaa riskikartoitukset valmiiksi kaikkien osastojen osalta sekä tehdä säännöllistä riskien arviointia, seuranta ja valvontaa.

Konserniohjausta on tiukennettu. Kunnanjohtaja ja kunnanhallituksen puheenjohtaja ovat osallistuneet säännöllisesti tytäryhtiöiden hallitusten kokouksiin ja yhtiökokouksiin.

Kunnanhallituksen tehtävänä on ohjeistaa yhtiökokousedustajia ja yhtymäkokousedustajia sekä valvoa tiedonkulkua.

Talouden tasapainottaminen

Kunnan taseessa tilikauden 2016 päättyessä on ylijäämää yhteensä 823.164,40 euroa, joten kunnan ei ole tarvinnut laatia talouden tasapainottamissuunnitelmaa. Kunnan on kuitenkin tarpeen kiinnittää huomiota kunnan tulorahoituksen riittävyteen. Toiminnan ja investointien rahavirta viideltä vuodelta oli – 2.419.368,04 euroa ja edellisvuonna - 6.037.747,66 euroa. Tämän tunnusluvun mukaan kunta on viime vuosina velkaantunut voimakkaasti.

Erikoissairaanhoidon toiminta ja Peruspalveluliikelaitos Jytan toiminta

Kunnan perusterveydenhuollon, sosiaalitoimen sekä erikoissairaanhoidon maksuosuudet vuonna 2016 olivat yhteensä 11.010.644,55 euroa ja edellisvuonna 10.700.533,11 euroa (menot lisääntyivät 2,9 % edellisvuoteen verrattuna). Erikoissairaanhoidon kertaluonteista kuntapalautusta saatiin 497.559,00, mikä sisältyy mainittuun toteutumaan. Perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon sekä perusturvan menojen osuus kunnan toimintamenoista on noin 43 %. Menojen lisäystä oli Jytan menoissa 129.832,24 euroa.

Erikoissairaanhoidon menoissa lisäystä 180.279,20 euroa. Menojen kasvuun on edelleenkin kiinnitettävä huomiota edellisvuosien laskusuunnasta huolimatta.

Jytan maksuosuus vuoden 2016 käyttömenoista oli 25,9 % ja vuonna 2015 24,9 %. Erikoissairaanhoidon maksuosuus vuoden 2016 käyttömenoista 15,1 % ja vuonna 2015 14,1 %.

Jytan toiminnasta ei saatu riittävästi tietoa vuoden 2016 aikana. Valtuustolle olisi ollut hyvä raportoida enemmän ilman että raportteja piti erikseen pyytää.

Peruspalveluliikelaitos Jyta on päätynyt 1.1.2017 ja toiminnot on yhdistetty Keski-Pohjanmaan sosiaali- ja terveystalvokuntayhtymän (Soite) toimintoihin.

Sivistystoimi ja sen alaiset toiminnot

Tarkastuslautakunnan mielestä alakouluverkoston supistaminen ei olisi järkevä ratkaisu.

Kunnan tulee luoda oppilaille ja henkilökunnalle terveellinen, turvallinen ja viihtyisä oppimis- ja työympäristö.

Investointien suhteen tulisi käyttää tarkkaa harkintaa.

Yhteistyöprojekteja ym. muiden kuntien kanssa on hyvä jatkaa huomioiden kuitenkin henkilöstön riittävyys ja työssäjaksaminen. Erityisesti kirjaston toiminta on esimerkillistä ver-

kostoitumisen ja yhteistyöprojektien osalta. Sivistystoimen muu toiminta on ollut aktiivista ja kiitettävää.

Konserniin kuuluvien yhtiöiden toiminta valtuuston yhtiöille asettamien tavoitteiden näkökulmasta

Kunnan tytäryhtiöitä ovat KOY Toholammin vuokratilat, Toholammin Energia Oy ja Toholammin kehitys Oy.

Omistajaohjauksen tehostamiseksi tulee kiinnittää edelleen huomiota kunnan tytäryhtiöille ja kuntayhtymille valtuustotasolla asetettaviin selkeisiin tavoitteisiin. Konsernirakenteen toiminta korostuu vuonna 2017, jolloin kuntien taloudelliset tunnusluvut lasketaan konsernitilinpäätöksistä.

Uusia yrityksiä perustettiin 12, joihin tuli 14 työpaikkaa. Tavoitteena oli perustaa 20 työpaikkaa.

Kehitysyhtiöllä on merkittävä rooli kunnan elinkeinoelämän kehittämisessä luomalla uusia yrityksiä ja työpaikkoja. Monipuolinen ja vireä elinkeinoelämä on elinehto kunnalle. Kunnan vetovoimaisuuden lisäämiseksi on panostettava markkinointiin.

Konsernitaseen omavaraisuusaste on hieman parantunut edellisvuodesta. Vuonna 2016 omavaraisuusaste oli 32,05 % (31,0 % v. 2015). Konsernin suhteellinen velkaantuneisuusaste oli 89,0 % (edellisvuonna 90,46 %). Konsernin kertynyt ylijäämä asukasta kohden laskettuna oli 1945 euroa (edellisvuonna 1904 euroa). Konsernin vuosikate oli 2.862.459,82 euroa (edellisvuonna 3.754.276,12 euroa). Vuosikate riitti poistojen kattamiseen tilikaudella 2016. Tilikaudella 2015 se ei riittänyt kattamaan poistoja ja arvonalentumisia.

4. Muut toiminnan ja talouden arvioinnit

4.1. Kokonaistalouden arviointi

Kunnan toiminnassa ja taloudenhoidossa noudatetaan talousarviota. Talousarvio ja -suunnitelma sitovat toimielimiä. Talousarvioon tehtävistä muutoksista päättää valtuusto.

Investoinnit toteutuivat seuraavasti:

Vuosi 2016	Vuosi 2015
Menot 56,9 %	Menot 79,72 %
Tulot	Tulot 102,07 %
Netto 49,55 %	Netto 75,88 %

Valtionosuudet nousivat 4,1 % ja verotulot laskivat 7,1 % vuonna 2016.

Kunnan vuosikate oli positiivinen 755.338,71 euroa, 233,49 euroa/as. (vuonna 2015 vuosikate oli positiivinen 1.827.715,15 euroa, 551,85 euroa/as).

Korkotuotot ja muut rahoitustuotot yhteensä 40.426,09 euroa (vähennystä 16,1 % vuodesta 2015).

Tilikauden 2016 tulokseksi muodostui alijäämää 600.965,09 euroa, mikä on 874.871,80 euroa edellisvuoden tulosta heikompi. Edellisten tilikausien ylijäämää oli 1.424.129,49 euroa ja kun siihen lisätään tilikauden tulos, niin taseen ylijäämä on yhteensä 823.164,40 euroa.

Viemärikelaitoksen tilikauden 2016 tulos oli 149.986,28 euroa alijäämäinen ja edellisvuonna 213.389,32 euroa alijäämäinen. Viemärilaitoksen tuloksen parantamiseksi on hintoja korotettu vuodelle 2016, mutta ei riittävästi.

Talouden tunnuslukuja	2016	2015
Toimintatuotot	8,3 milj. €	9,7 milj. €
Toimintakulut	26,8 milj. €	27,5 milj. €
Verotulot	9,7 milj. €	10,4 milj. €
Valtionosuudet	9,9 milj. €	9,5 milj. €
Vuosikate €/as.	233,49 €	551,85 €
Lainakanta	15,4 milj. €	17,7 milj. €
Lainakanta €/as.	4.772 €	5.356 €
Konsernin lainakanta	27,2 milj. €	30,9 milj. €
Konsernin lainakanta €/as.	8.413 €	9.342 €
Konsernin omavaraisuusaste %	32,05	31,0
Tulovero-%	21,50	21,50
Omavaraisuusaste %	33,9	34,3
Suht. velkaantuneisuus %	70,3	69,05
Kertynyt yli- / alijäämä th€	823	1.424
Kassan riittävyys pv	1,08	5,97
Asukasmäärä	3235	3.312

Taulukkoon on tummennetulla merkitty ne tunnusluvut, joita seurataan (valtionosuuslain mukainen kriisikunnan määrittely). Tilinpäätöksen ja taseen alijäämät ovat myös seurattavia tunnuslukuja.

Kunnan lainakanta väheni 584 euroa/asukas (edellisvuonna lainamäärä lisääntyi 135 euroa/asukas edellisvuodesta).

Kunnan omavaraisuusaste on lähes edellisvuoden tasolla (kriittinen raja on 50 %, mikä merkitsee suurta velkarasitetta). Velkaisuusaste on yli keskimääräisen.

Kunnan väkiluku on laskenut edelleen edellisvuodesta.

Tilikaudella investointeihin ei ole tarvinnut käyttää uutta lainaa.

4.2. Muut mahdolliset toiminnan ja talouden arvioinnit

Talousarvioon asetettuja tavoitteita ja mittareita tulee edelleen kehittää. Tavoitteiden tulee olla sellaisia, joihin kunta voi vaikuttaa ja joiden pohjalta voidaan tehdä johtopäätöksiä ja kehittää toimintaa.

Projektitoiminnassa tulee huomioida erityisesti kunnan projektista saama hyöty.

Henkilöstöraportit vuosilta 2015 ja 2016 ovat tekemättä. Henkilöstöraportti tulisi käsitellä samaan aikaan tilinpäätöksen yhteydessä.

Kunnan vastuulla olevien kiinteistöjen määrä on suuri. Teknisen osaston tavoitteena on pitkäjänteinen ja hallittu omaisuuden hoito.

Kiinteistönhuoltoa on pidettävä riittävällä tasolla ja kehitettävä kiinteistönhuollon toimivuutta ja viestintää teknisen osaston ja kiinteistöhoitajien välillä. Kiinteistöjen vuosittaisista kuntotarkastuksista on huolehdittava ja havaittuihin ongelmiin puututtava.

4.2.1. Alijäämän kattamissuunnitelma

Alijäämän kattamissuunnitelmaa ei tarvita, koska taseessa on ylijäämää yhteensä 823.164,40 euroa.

Tarkastuslautakunnan käsityksen mukaan kunnan on kiinnitettävä erityistä huomiota tulo-rahoituksen riittävyteen, jotta kunta kykenee rahoittamaan investoinnit ja keventämään kunnan velkataakkaa. Omavaraisuusaste huomioon ottaen tulee noudattaa tarkkaa har-kintaa investoinneissa.

5. Yhteenveto tavoitteiden toteutumisesta ja kunnan palveluiden tuloksellisuudesta ja sen kehityksestä

Kunnan toimintakate oli -18.576.492,18 euroa. Toimintakate oli 4,3 % eli 765.019,24 eu-roa heikompi kuin vuonna 2015. Toimintatuloja kertyi 1.386.930,71 euroa eli 14,37 % vä-hemmän ja toimintamenoja 621.911,47 euroa eli 2,27 % vähemmän kuin vuonna 2015.

Kunnan henkilöstömenot alenivat 993.913,27 euroa ja avustuksissa menojen vähennystä oli 23.329,59 euroa.

Tarkastuslautakunta yhtyy tilintarkastajan esitykseen vastuuvapauden myöntämisestä tili-velvollisille tilikaudelta 1.1. – 31.12.2016.

Toholammilla 12.5.2017

Mika Olkkola
puheenjohtaja

Marjo Haukilahti
jäsen

Elina Kivelä
jäsen, vpj.

Veijo Porkola
jäsen